

Формування організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю промислових підприємств в умовах глобалізації світових економічних процесів

Глобалізація світових економічних процесів іде по шляху інтеграції й перманентного ускладнення організаційних, економічних, правових і технологічних систем. Стало класичним визначення організаційно-економічної системи як складної взаємозалежної сукупності елементів – організаційно, економічно, а іноді й технологічно пов'язаних між собою підсистем більш низького рівня. Причому, кінцевий результат діяльності кожної ланки (або елемента) системи більш низького рівня служить початковим ресурсом для системи більш високого рангу.

Отже в умовах жорсткості конкуренції й інтенсивного розвитку інформаційних технологій складні організаційні й економічні системи у своєму розвитку відштовхуються насамперед від цілей діяльності, наявності всіх необхідних для цих ресурсів і відповідності обраних критеріїв ефективності кінцевому результату при балансі інтересів держави, власників і менеджменту. Причому, на різних рівнях ієрархії присутні цілком конкретні, характерні саме для них специфічні особливості. Відмітна ознака економічних систем будь-якого рівня – це наявність реальних (тобто явних, вимірюваних) взаємозв'язків тих або інших економічних феноменів, які можна класифікувати й згрупувати. Виявлені при цьому залежності (впливу) дозволяють сформулювати поняття організаційно-економічного механізму.

Автори Сучасного економічного словника категорію “механізм” розглядають як “сукупність організаційних структур, конкретних форм і методів управління, а також правових норм, за допомогою яких реалізуються діючі в конкретних умовах економічні закони, процес відтворення” [6]. Поняття “механізм” рядом науковців визначається як “послідовність станів, процесів, що визначають собою яка-небудь дію, явище”, або ж “система, устрій, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності” [2,5,7].

З теорії системного економічного підходу відомо, що спосіб організації відносин між економічними суб'єктами з приводу реалізації їх інтересів щодо економічних об'єктів складає зміст категорії “господарський механізм”. Останній водночас є відображенням характеру управління в економічній системі, він визначає роль різних форм управління (саморегуляції або свідомого керівництва). Господарський механізм визначається як “сукупність економічних структур, інститутів, форм і методів господарювання. Він служить ув'язуванню й узгодженню суспільних, групових і приватних інтересів, забезпечує функціонування й розвиток національної економіки”. Господарський механізм у кінцевому рахунку формує порядок та зміст відносин між елементами, тобто структуру соціально-економічної системи, а значить виступає одним чи не найголовнішим системоутворюючим фактором економічного простору [4].

Економічна наука традиційно виділяє три форми господарського механізму – ринкову конкуренцію, адміністративно-командний вплив та змішану ринково-планову форму. З цієї точки зору дослідження характеру господарського механізму є необхідною передумовою стратегії та тактики поведінки економічних суб'єктів, формування ними запасу міцності у боротьбі за реалізацію власних інтересів. Відповідно до засад одного з загальних методів дослідження – наукової абстракції – розгляд характеру господарського механізму слід розпочати з аналізу конкретних тенденцій розвитку світового господарства на сучасному етапі; за результатами цього аналізу можна зробити висновки щодо характеру організації та управління, й конкретизувати властивості та форми господарського механізму як системоутворюючого фактору [1].

Основу господарського механізму складає економічний механізм, який базується на використанні економічних інтересів. Інструментами економічного механізму є економічні важелі і стимули, які передбачають матеріальну зацікавленість і матеріальну відповідальність працівників за виконання визначеної мети та спонукають діяти їх в необхідному напрямку без повсякденного адміністративного втручання. А. Кульман затверджує, що “економічний механізм визначається або природою вихідного явища, або кінцевим результатом серії явищ”, і уточнює, що “складовими елементами механізму завжди одночасно виступають і вихідне явище, і завершальні явища, і весь процес, що відбувається в інтервалі між ними” [3].

Економічні механізми, що формуються на основі стохастичних і детермінованих взаємозв'язків економічних явищ і обумовлені їхньою тимчасовою послідовністю, дослідники підрозділяють на відкриті й закриті організаційно-економічні механізми [1]. До першого типу відносять механізми збалансованості (рівноваги) національних і світових економік, ринкові механізми ціноутворення, фінансові механізми держав і великих корпоративних утворень, корпорацій і організацій. Кінцевий результат функціонування таких механізмів – це нове (оновлене) становище базового (досліджуваного) явища. Закриті економічні механізми характеризуються дублюванням (відтворенням) вихідних економічних явищ у нових або оновлених умовах господарювання – це так звані мультиплікативні механізми, тобто механізми чергування циклів економічного розвитку, сезонного коливання цінової кон'юнктури різних видів товарів і послуг й тощо. Формування й розвиток економічних механізмів завжди пов'язане з функціонуванням різних організаційних систем. Це різні інституціональні утворення на рівні транснаціональних світогосподарських зв'язків, національні економіки окремих держав, галузеві й територіальні комплекси, корпоративні структури бізнесу, окремі корпорації і їхні структурні підрозділи (філії, представництва) [4].

Важливою складовою господарського механізму також виступає організаційний механізм. На нижчому рівні ієрархії управління організаційний механізм можна представити як основу формування, як систему супідрядності і взаємозв'язків між його структурними елементами. Під базовим механізмом організаційного управління (механізмом функціонування реальних організаційних систем) розуміють “досить складний набір процедур, правил, положень, інструкцій,

що регламентують поведінку осіб, які розробляють та приймають рішення на всіх етапах функціонування організації". Прийнято класифікувати ці механізми по видах як пріоритетні, багатоканальні, відкритого управління, погоджені й прогресивні; при цьому, пріоритетні можуть бути представлені як конкурсні, прогресивні, противовитратні [4].

Економічний і організаційний механізм органічно переплітаються. Їх часто об'єднують в єдиний організаційно-економічний механізм господарювання. В реальній дійсності ці механізми активно взаємодіють і представляються як одне ціле. Отже будь-який організаційно-економічний механізм є визначеною сукупністю або послідовністю економічних явищ [1].

Організаційно-економічний механізм забезпечує взаємодію елементів і більш складної системи, що, у свою чергу, являється частиною зовнішнього середовища. Загалом кажучи, будь-яка система своїм існуванням зобов'язана середовищу, з якого вона виділена. Виділення системи із середовища обумовлено головним чином цілями її формування, а також основними напрямками розвитку економічних відносин конкретного тимчасового періоду. Сам факт виділення й позиціонування організаційно-економічної системи (у територіальному, економічному, правовому або фінансовому відношенні) має цільову спрямованість, обумовлену відповідними законами, постановами, положеннями, розпорядженнями, програмами й іншими нормативними актами, що регламентують конкретні напрямки й аспекти господарської діяльності. Через такі економічні відносини на практиці й здійснюється взаємодія між елементами усередині системи й самої системи із зовнішнім середовищем. Ступінь внутрішньої взаємодії елементів і їхній системний взаємозв'язок визначаються обмеженнями, які диктує зовнішнє середовище всій системі при її виділенні. Ступінь економічної свободи визначає можливість системи до самоорганізації. Самоорганізація є результат взаємодії системи й зовнішнього середовища й внутрішньої взаємодії її елементів. Досліджуючи такі взаємодії, можна встановити певну циклічність розвитку системи. При цьому важливо виявити послідовність причинно-наслідкових взаємозв'язків, характерних для конкретного етапу розвитку економічної системи, а також детермінованість (або стохастичність) її поведінки при зміні станів системи (зміна циклу або етапу розвитку). Для виявлення механізму такого впливу необхідно розглядати всю сукупність факторів (явищ або параметрів), виділяючи основні (тобто найбільш істотні) і визначаючи логіку їхньої взаємодії й взаємовпливу [1].

Таким чином, запропоновані підходи до управління організаційно-економічними системами зазначеного типу необхідно формувати з урахуванням сутності й понятійного апарату організаційно-економічного механізму їхнього становлення й розвитку. Під організаційно-економічним механізмом управління складними організаційними системами в цьому випадку розуміється взаємозалежна сукупність наступних основних елементів:

- форми й методи економічного управління з мотивацією систем стимулювання;
- форми й методи тактичного й оперативного управління;
- важелі й методи формування системи керуючих параметрів з елементами самонастроювання (самоорганізації);

- система обґрунтованих обмежень фінансового й адміністративного характеру;
- інформаційна система формування законодавчо-правової й нормативної бази управлінських рішень.

При формуванні організаційно-економічного механізму використовуються методи спостереження, експериментального апробування (реалізації), імітаційного й економіко-математичного моделювання й інші.

Відповідно до цього, слід відзначити, що в рамках розробки системи забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств необхідно послідовно визначити механізм управління конкурентоспроможністю, фактори, важелі та методи, закладені в його основу. Отже пропонується, організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю розглядати як сукупність взаємозалежних організаційних, економічних і адміністративно-правових важелів і методів цілеспрямованого впливу на об'єкт управління (промислове підприємство), які у взаємодії забезпечують реалізацію комплексних цільових програм і планів підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства. Він повинен забезпечувати аналіз, прогнозування й планування, а також давати оцінку рівня конкурентоспроможності підприємства.

Система забезпечення конкурентоспроможності підприємства повинна бути побудована з дотриманням загальних принципів управління, до яких можна віднести:

- аналіз механізму дії економічних законів ринкових відносин. Даний принцип дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів;
- аналіз механізму дії законів організації структур і процесів. Цей принцип є неодмінною умовою підвищення якості управління як головного фактора підвищення конкурентоспроможності підприємства;
- дотримання вимог сукупності наукових підходів до управління;
- орієнтація на конкретні ринки й потреби;
- застосування сучасних інформаційних технологій для системної та комплексної автоматизації управління;
- застосування сучасних методів аналізу, прогнозування, нормування, оптимізації;
- орієнтація на кількісні методи оцінки, контролю й оперативного управління конкурентоспроможністю;
- в основі системи повинні закладені бути стратегічний маркетинг, мотивація і регулювання.

В якості основних функцій управління конкурентоспроможністю на підприємствах можна визначити:

- прогнозування рівня конкурентоспроможності;
- стимулювання підвищення конкурентоспроможності;
- мотивація та регулювання управління конкурентоспроможністю;
- оцінка й аналіз конкурентоспроможності.

Отже процес створення системи забезпечення конкурентоспроможності підприємства можна представити в послідовності наступних етапів:

1. оцінка рівня конкурентоспроможності підприємства;
2. визначення цілей і завдань управління конкурентоспроможністю;

3. виявлення функцій управління, за допомогою яких здійснюється управління конкурентоспроможністю;
4. проектування системи забезпечення конкурентоспроможності;
5. формування організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю.

Для оцінки конкурентоспроможності підприємства необхідно провести комплексну діагностику його стану із застосуванням наукових методів. Метою діагностики є встановлення стратегічних і тактичних факторів підвищення конкурентоспроможності. Перед розробкою системи забезпечення конкурентоспроможності підприємств необхідно визначити конкретні цілі й завдання управління, тому що від цього залежить структура системи управління, її ефективність і економічність у процесі функціонування. Сформовані цілі повинні відповідати прийнятій стратегії підприємства.

Основною метою управління являється підвищення конкурентоспроможності на основі рішення завдань підвищення якості інформаційних, інноваційних, виробничих, управлінських і інших процесів. Формування організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю підприємства необхідно для приведення в дію й забезпечення стабільного функціонування системи забезпечення конкурентоспроможності. Основу дії механізму управління конкурентоспроможністю становить ув'язування цілей і завдань системи забезпечення з методами, засобами досягнення цілей і управлінських рішень, які є елементами управління.

Література:

1. Грузнов И.И. Эффективные организационно-экономические механизмы управления (Теория и практика). – Одесса: Полиграф, 2009. – 528 с.
2. Іванов Юрій Борисович. Організаційно-економічні проблеми забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств в умовах формування ринкових відносин: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.06.01 / Харківський держ. економічний ун-т. — Х., 1997. — 32с.
3. Кульман А. Экономические механизмы: Пер. с фр.; Общ. ред. Н.И.Хрусталёвой. – М.: А/О Издательская группа "Прогресс", "Универс", 1993. – 192 с.
4. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації/ Я. А. Жаліло, Я. Б. Базилюк, Я. В. Белінська та ін.; За ред. Я. А. Жаліла: Монографія — К.: НІСД, 2005. — 388 с.
5. Оцінювання та розвиток конкурентоспроможності промислових підприємств : Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / В.Є. Титаренко; Нац. ун-т "Львів. політехніка". — Л., 2005. — 20 с. — укр.
6. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь.– 5-е изд, перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 495 с.
7. Скудар Георгій Маркович. Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю підприємства: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.02.03 / НАН України; Інститут економіки промисловості. — Донецьк, 2000. — 35с.